

Skóre: 0,80
Název: Svazky v ohni, nebo v Kremle
Zdroj: Respekt
Datum: 18.11.2014
Str.: 19
Zpracováno: 18.11.2014 04:16:01
Náklad: 26526
Číslo: 47
Rubrika: Fokus
Autor: Jaroslav Spurný
Odkaz: <http://respekt.ihned.cz/>
ISSN: 0862-6545
Jazyk: cz
Oblast: Časopisy - ekonomika a politika
Zkratka oblasti: CE
Zkratka zdroje: CERE
Identifikace: CERE20141118010013
Klíčová slova: Stanislav, Devátý

Svazky v ohni, nebo v Kremle

Vydíral někdo polistopadovou elitu tajně schovanými spisy StB?

Spis Václava Havla, který na něj vedla Státní bezpečnost v osmdesátých letech minulého století a jenž měl být v listopadu 1989 zničen, se ve skutečnosti zachoval, řekl nedávno autorovi čerstvě vydaného životopisu prvního českého prezidenta Danielu Kaiserovi jistý muž, který v devadesátých letech jako poslanec vyšetřoval aktivity někdejší politické policie StB. "Já tomu ale nevěřím," prohlásil při vzpomínce na tu informaci v rozhlasovém pořadu Kaiser. "Nedal mi k tomu žádný důkaz." Legenda o tajně uchované existenci Havlova spisu pravidelně ožívá okolo výročí pádu komunistického režimu. A s ní přesvědčení nemalé části české společnosti, že informace z tohoto spisu – a desítek dalších podobně schovaných disidentských svazků – mohly tajným vlastníkům sloužit k vydírání, ovlivňování mnoha politických rozhodnutí v posledních dvaceti pěti letech a k režirování polistopadového vývoje. Tato na pohled bláznivá konspirace má jeden faktický základ. Spisy byly zničeny, aniž by se o tom zachoval zákonný skartační doklad se všemi potřebnými náležitostmi. "Nemůžeme vyloučit, že některé spisy si někdo ulil," tvrdí historik Pavel Žáček, jeden z největších znalců aktivit StB těsně po revolučním zvratu. Co tedy dnes víme o tunách dokumentů, které StB tehdy narychlo a divoce "skartovala"? Byly opravdu zničeny, nebo leží v trezorech tuzemských kombinátorů, či dokonce kremelských vládců?

Po vnitřní linii

Koncem listopadu 1989 dostal tehdy naprosto neznámý přerovský aktivista a člen opozičního Občanského fóra Vladimír Hučín informaci, že okresní estébáci odvázejí ze své služebny na neznámé místo podezřelé pytle. Vladimír Hučín vyndal doma ze skryše pistoli schovanou léta po otci, v níž byly tři náboje, postavil se před služebnu, a když zase auto odjíždělo, přinutil estébáky zastavit a vyložit náklad. Papírové pytle byly plné dokumentů, na nichž tisíce přerovských občanů přísahaly věrnost komunistickému režimu, vítaly vstup sovětských okupačních vojsk a schvalovaly normalizaci; šlo o záznamy komunistických prověrek, jimiž po okupaci počátkem sedmdesátých let musel projít každý držitel trochu lepšího místa či zájemce o ně. Estébáci Hučínovi tvrdili, že jedou spisy spálit na smetišť, on sám je dodnes přesvědčen, že si je chtěli někam schovat a v budoucnu využít. Hučín materiály zabavil, uložil na místním Občanském fóru, odkud si je prý později odvezli zástupci porevolučního ministerstva vnitra.

Na přelomu listopadu a prosince docházely na Občanské fórum stovky informací o tom, jak estébáci odvázejí ze služebny spisy. Někdy byli přistiženi, že je páli či házejí třeba do stoupy. Ale například z Brna přišla zpráva, že ze služebny StB vyjela tři nákladní auta naložená dokumenty. Cílem byla posádka sovětské okupační armády v Bruntále. Mezi aktivisty, kteří auta sledovali, se tehdy nenašel nikdo podobně ozbrojený a akční jako Hučín a náklad skutečně skončil v rukou Rusů. Později badatelé zjistili, že brněnský archiv byl nebývale vyčištěn, chyběly v něm dokumenty o agentech, svazky "nepřátelských" osob, a dokonce i registry svazků samotných. "Co se s tím stalo, nevíme, dokumenty se dodnes nenašly," říká badatel Radek Schovánek z Ústavu pro studium totalitních režimů. Nezákonný odvoz vyšetřovala o dva roky později speciální komise vyšetřovatelů, ale dříve, než došli k nějakému výsledku, byla komise zrušena.

"Pálit a ničit se začalo hned po 17. listopadu," vzpomíná muž, který tehdy sloužil v blízkosti šéfa StB Aloje Lorence. Své jméno nechce zveřejnit, už léta pracuje jako právník ve firmě, která o jeho temné minulosti nic neví. Několik historických studií to potvrzuje, divoká skartace začala už 18. listopadu ve správě StB, která pracovala proti zahraničním "nepřátelům", a existují záznamy o desítkách dalších služeben, kde se začaly ničit materiály ještě před prvním skartačním rozkazem Lorence z 27. listopadu 1989. "Nařizují skartaci kompromitujících materiálů, na objektech vnitřní linie postupovat podle bodu a), v oblasti ekonomiky a vnějšího zpravodajství diferencovat," zní klíčový úryvek z rozkazu. Přeloženo: zničte všechny svazky vedené na odporce režimu, zničte svazky agentů až na registry, v nichž jsou uvedena jejich jména, protřídte svazky, které jsme vedli na představitele socialistického hospodářství a zájmové osoby ze zahraničí.

Z jistého pohledu se Lorencův rozkaz vyznačuje strategickou genialitou. Jeho skartace umožnila polistopadovým úřadům a veřejnosti zjistit jména spolupracovníků StB, ale protože se často nedochovalo materiály ve svazcích, nemůžeme přesně vědět, kdo skutečně udával a kdo spolupráci podepsal jen pod tlakem a naoko. Nevíme také, co ve svazcích lidí, kteří komunistu a StB vzdorovali, bylo, a nevíme bezpečně ani to, jestli byly opravdu zničeny a jestli si je někdo neschoval. Z ukončených, a v archívech tudíž zachovaných spisů – převážně z padesátých a šedesátých let – můžeme obecně dovodit, že často šlo o banální zápisky, kde a s kým se sledovaný sešel, jestli se opil, jestli má milence nebo milenku. Ale estébáci hledali i slabiny rodinných příslušníků, zda jsou vážně nemocní, jestli něco někde neprovedli nebo zda nemají problémy v zaměstnání. "Estébáci se vždy snažili najít slabé místo sledovaného," říká historik Žáček, "a pak ho vydírat, nutit jej k povolnosti."

Patnáct pytlů ve sklepe

Jak se dnes dočteme v několika dostupných analýzách historiků a badatelů, hlavní skartace proběhla ve třech týdnech po 17. listopadu. Provázejí ji celkem čtyři rozkazy, mění se v nich vymezení materiálů, které by se měly ničit, a 8. prosince Lorenc přikazuje skartaci zastavit.

Devátého prosince definitivně padla komunistická vláda. Vedení vnitra bylo svěřeno tandemem Ján Čarnogurský-Valtr Komárek. Oba muži však měli mnoho jiných politických aktivit a vnitra vedl ve skutečnosti jejich náměstek, právník Ivan Průša. "Scházejí se tu stovky informací o estébácích, každou chvíli mi chodí zprávy, že se skartuje dál, je to úmorná práce," řekl v půli prosince 1989 dnes již zesnulý Průša autorovi tohoto článku v interview pro Informační servis. Vnitro i policie byly obsazeny starými kádry a Průša nikomu nevěřil. Byl bezradný a zastavit nebo prověřit ničení či krádeže dokumentů StB bylo naprosto nad jeho síly.

V lednu 1990 se stal ministrem vnitra lidovec Richard Sacher a během svého pětiměsíčního pobytu ve funkci byl kritizován za určitou liknavost. Měl za úkol rozpustit StB, s rozkazem dlouho váhal, příslušníci StB dostali pouze dovolenou s příkazem, že se musí zdržovat doma na telefonu. StB byla rozpuštěna až v květnu, čerstvým Sachrovým náměstkem Janem Rumlem. O sedmnáct let později – na jaře 2007 – našli pracovníci Vojenského zpravodajství při úklidu jednoho sklepa ve své budově patnáct pytlů s dokumenty komunistické Vojenské kontrarozvědky, která byla součástí StB. A mezi nimi i registrační dokument, že byl Sacher agentem této služby. První závazek měl podepsat jako sedmnáctiletý v roce 1958, druhý přesně o dvacet let později. Nicméně jeho spis byl podle záznamu zničen, nedochoval se ani řádek. Sacher sám až do své letošní smrti tvrdil, že nikdy s StB nespolečně pracoval.

Byl tedy Sacher jako ministr tak liknavý proto, že někdo měl k dispozici jeho spis a vydíral jej? Historik Pavel Žáček se jej zastává. Sacher tím, že poslal estébáky do domácího vězení, prakticky zastavil skartace.

Koncem prosince 1989 se stal prezidentem Václav Havel. Ten den přišlo z různých stále ještě bez potíží fungujících odborů komunistické tajné policie na evidenční centrálu StB padesát šest žádostí o Havlovu lustraci. Jinými slovy – minimálně padesát estébáků si chtělo přečíst dostupné dokumenty o Havlovi, zřejmě proto, aby na něj vyhrabali něco kompromitujícího. Podobně se chtěly desítky estébáků už předtím dostat k archivním spisům dalších disidentů, z nichž se stali ministři nebo poslanci.

Na základě těchto informací stáhl Sacher dostupné spisy disidentů k sobě do trezoru. Už tehdy byl Sacher obviňován, že se snaží krýt prohřešky disidentů, které by mohly být ve spisech zaznamenány. Faktem ale je, že Sacher dostal jen staré a odložené dokumenty z archivu – v případě Václava Havla třeba spis o jeho sledování v šedesátých letech či záznam o návrhu z téže doby, aby se jej StB pokusila získat za spolupracovníka. Všechny živé spisy – tedy ty, na nichž politická policie ještě 17. listopadu pracovala – na všechny odpůrce režimu a většina živých spisů aktivních agentů byla podle oficiálních záznamů skartována. "Studiem registru svazků fondu, který máme k dispozici, je prokázáno, že žádný z nich se do Sachrova trezoru nedostal," potvrzuje již citovaný badatel Radek Schovánek.

Plyn, velejemný chaos

"Oficiálně byly zničeny estébácké svazky na desítky, možná stovku lidí, kteří měli v posledních dvaceti pěti letech obrovský vliv na tuzemskou politiku a společnost," říká Schovánek. Václav Havel, Jiří Dienstbier st., Jan Ruml, Ján Čarnogurský, Václav Klaus, Vladimír Dlouhý, Valtr Komárek, Miloš Zeman – uvedme jen pár jmen. Svazky, které se o nich zachovaly, jsou jen ty archivní, ze staré doby. Byly skartovány také veškeré dokumenty o Prognostickém ústavu, komunisty založené instituci, v níž v roce 1988 byli soustředěni reformní ekonomové, kteří po roce 1989 rozhodovali o všem podstatném v tuzemském hospodářství. Architektury ústavu byli někdejší šéf KGB Jurij Andropov a otec moderní československé StB Lubomír Štrougal. Ústav patřil podle Schovánka do komunistické nomenklatury, dnešními slovy jeho členové byli i pro StB nedotknutelní a nebylo možné na ně vést svazky. Svazek se ovšem vedl na ústav jako celek. Spis byl samozřejmě skartován v době divokého ničení dokumentů. Skartační proces je velmi dlouhá a složitá procedura, v níž se zaznamenává zničení prakticky každého listu. Komise zkontroluje celý svazek, zda v něm něco nechybí, společně jej zničí ve stoupě a všichni podepíší dokument o jeho skartaci. Záznamy o skartacích po listopadu nalezené v estébáckých registrech jsou podle badatelů zpochybnitelné, protože k nim často chybějí skartační dokumenty. Právě kvůli tomuto faktu je nutné brát v potaz otázku, zda dokumenty byly skutečně zničeny, nebo zda posloužily Kremlu nebo jiným temným silám k vydírání politiků či vlivných byznysmenů. Jako na někdejší nepřátele socialismu na ně sbírala StB především kompromitující materiály. A ty mohly být v nové době zneužity.

Je tu ale jedna zásadní otázka. Za těch dvacet pět let neoznámila žádná vlivná osobnost, že by se jí někdo pokusil ovlivnit nebo vydírat starým a údajně zničeným estébáckým spisem.

Stanislav Devátý byl členem poslanecké komise, která vyšetřovala události po 17. listopadu, a pak několik let vedl BIS. Ani v jedné z funkcí prý nenarazil na fakt či vážnými indiciemi podložené podezření, že by někdo využíval ilegálně uchované spisy na kompromitaci nebo vydírání politiků. "V BIS jsme se zabývali tím, co se dělo se spisy, ale nenašli jsme nikoho, kdo by vypověděl, že se místo skartace schovávaly. Osobně jsem ale přesvědčen, že se to dělo," říká Devátý. Proč je o tom přesvědčen? "Slyšel jsem v komisi výpovědi pilotů ministerstva vnitra, že počátkem roku 1990 převáželi spoustu beden na Kubu. Pak prý byly přemístěny do Moskvy. Co tam mohli vézt?" ptá se řečnický Devátý.

Ministerstvo vnitra ovládal dlouhá léta další disident Jan Ruml. Ani policie podle něj neobdržela jediné trestní oznámení, které by nějak souviselo se zneužitím svazků. "Ale nejsem si jistý, že by potenciálně vydírání šli oznámit něco, co se mohlo týkat jejich intimních životů," dodává Ruml.

"Živých svazků na nepřátelské osoby, které byly skartovány, je asi dva tisíce. Pokud jde o agenty, tak bylo zničeno či částečně skartováno na deset tisíc svazků.

Ztracely se ale i dokumenty, které neměly být skartovány – od různých registračních svazků až po rozkazy šéfů StB," píše ve své studii o lustracích Pavel Žáček.

"Spekulaci, že řada údajně zničených materiálů je třeba v Moskvě, prostě nemůžeme vyvrátit. Navíc těch klíčových spisů nebylo moc, kdyby je estébáci chtěli před pálením vytřídit, trvalo by jim to pár hodin," říká Schovánek.

Za skartace nebyl nakonec nikdo soudně potrestán. Vyšetřovány byly desítky důstojníků StB, včetně jejího šéfa Lorence. Ten byl sice v Česku odsouzen ke čtyřem letům vězení, ale nikoli za skartace, nýbrž za příkazy k neoprávněnému zatýkání občanů na demonstracích v letech 1988–1989. Trest byl nepravomocný, po rozdělení Československa soud pokračoval na Slovensku a Lorenc nakonec vyvázl s podmínkou. Na přelomu tisíciletí se stal velmi významnou postavou ve společnosti Penta, firmy, které se týká největší korupční skandál u našich východních sousedů – šéf společnosti podle zveřejněných odposlechů v podstatě řídil část tamní politické scény.

"Já si opravdu netroufám říct, zda někdo využil kompromitující dokumenty na nějaké politické tlaky," uvažuje exministr vnitra Jan Ruml. "Bylo by asi zajímavé rozebírat, co třeba stálo za tlakem Klause a Dlouhého na privatizaci plynárenství do českých rukou, což byla cesta k úplné závislosti na ruském plynu, ale nezdá se mi, že by za tím stály nějaké svazky StB."

A NIČIT SE ZAČALO UŽ 18. LISTOPADU. důvěryhodná evidence neexistuje. Žádná vlivná osobnost za posledních 25 let vydírání neoznámila .

www.respekt.cz/audio

FOTO KAREL CUDLÍN

Foto: Ty pytle tu necháte. (Vladimír Hučín vpravo)

Foto: Zničit, protřídít, nechat být. (Generál Lorenc)

foto ČTK

Foto: Nejlepší plyn? Ruský, pochopitelně. (Jmenování vlády, 10. prosinec 1989)

foto ČTK